

УДК 336.71

Огородник В.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Інститут банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»

ВПЛИВ БАНКІВ З ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню значення банків з державною участю у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. Представлено напрями впливу банків на соціально-економічний розвиток країни, що реалізуються через трансформаційну функцію банків та функцію перетворення вільних грошових коштів на кредитно-інвестиційні ресурси. Обґрунтовано роль банків з державною участю у цьому процесі. Узагальнено, систематизовано показники, за допомогою яких можна оцінити соціально-економічний розвиток країни. Проаналізовано сучасну структуру власності активів вітчизняної банківської системи, динаміку обсягів докапіталізації та фінансовий результат діяльності банків з державною участю. Встановлено подальші напрями трансформацій банків з державною участю в Україні в контексті сприяння соціально-економічному розвитку.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, банківська система, банк з державною участю, соціально-економічний розвиток країни.

Вступ. За умови посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів в економіці України, а також з метою активізації соціально-економічного розвитку держави велике значення відіграє діяльність банків з державною участю. Відсутність виваженої стратегії банків з державною участю та значна заполітизованість їх діяльності обумовлюють актуальність досліджень взаємозв'язку показників розвитку банків з державною участю та соціально-економічного розвитку держави.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вагомий внесок у дослідження основних засад функціонування банків з державною участю зробили такі визначні вчені, як Л.О. Примостка, Т.Г. Дзюба, О.Д. Вовчак, Т.А. Васильєва, С.С. Бабаєв, К.О. Глушкова. Питання соціально-економічного розвитку держави та участі підприємницького сектору у вирішенні соціальних проблем суспільства знайшли відображення в працях провідних вітчизняних та іноземних вчених, таких як А.М. Колот [1], О.О. Герасименко [1], Г.В. Возняк [2], В.В. Зимовець [3]. Водночас подальших досліджень потребує комплекс питань, пов'язаних із трансформацією ролі та функціонального призначення банків з державною участю у взаємозв'язку із соціально-економічним розвитком держави.

Мета статті полягає у визначенні впливу банків з державною участю на соціально-економічний розвиток держави. Задля досягнення визначеної мети необхідно виконати такі завдання:

- узагальнити, систематизувати показники, що характеризують соціально-економічний розвиток країни;
- виділити напрями впливу банків з державною участю на соціально-економічний розвиток країни;

- проаналізувати сучасний стан банків з державною участю в Україні;

- обґрунтувати перспективи розвитку вітчизняних банків з державною участю.

Викладення основного матеріалу. Аналіз економічної літератури з досліджуваного питання свідчить про те, що серед науковців поширена позиція щодо змісту економічного розвитку як більш складної категорії, ніж економічне зростання. Так, економічний розвиток включає, крім економічного зростання, кількісні та якісні чинники, а оцінюється за допомогою статистичних показників. Цілком зрозуміло, що економічне зростання та економічний розвиток тісно взаємопов'язані. Однак слід зауважити, що економічне зростання може відбутися за умов повної відсутності економічного розвитку. Водночас економічний розвиток є неможливим без економічного зростання.

Отже, економічне зростання є збільшенням обсягу виробництва реального ВВП за певний період часу, а під економічним розвитком розуміють перехід від одного стану економіки до іншого, тобто в новому періоді не тільки збільшується виробництво одних і тих же товарів, але й відбувається виробництво нових товарів та послуг з використанням новітніх технологій порівняно з минулим періодом. Логічним виглядає факт, що економічне зростання відображає суто кількісні зміни в економіці, а економічний розвиток включає також якісні показники.

Підтримуємо точку зору науковця В.В. Зимовець, який у своїй праці зазначає, що «економічний розвиток слід розглядати як взаємопов'язані між собою динамічні процеси: зростання виробництва товарів і послуг так званих традиційних видів економічної

діяльності пропорційно до зростання попиту; створення нових підприємств та виробництва нових видів товарів і послуг; підвищення добробуту населення країни за показником споживання товарів і послуг на одну особу» [3, с. 26].

З огляду на важливість задоволення потреб населення вплив соціальної складової на показники розвитку економіки та декларування вектору розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки все частіше у сучасній економічній літературі використовується саме поняття «соціально-економічний розвиток країни», під яким пропонуємо розуміти ціннісно орієнтоване перетворення суспільного виробництва в результаті взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. Тобто соціально-економічний розвиток не тільки передбачає процес здійснення якісних змін в економіці, але й враховує соціальну спрямованість економіки.

Окремо необхідно наголосити на тому, що для різних етапів функціонування світової спільноти характерним є різний рівень державного втручання в економіку, відповідно, різняться значення суб'єктів підприємницької діяльності у сприянні суспільному добробуту. «З цього й випливає, що інтенсивність зростання державної участі в економіці є неоднаковою на різних етапах соціально-економічного розвитку. Специфічними стосовно кожного рівня та етапу соціально-економічного розвитку мають бути форми (інструменти, важелі) державного регулювання економіки», як зазначають А.М. Колот та О.О. Герасименко [1, с. 89].

Таким чином, роль держави, а отже, державних установ та організацій (зокрема, банків з державною участю) різняться залежно від ситуації в економіці. Щодо суб'єктів підприємницької діяльності, то вони все частіше розглядаються не тільки як установи, основною метою діяльності яких є максимізація прибутку, але й як постачальники соціальних послуг. Крім того, стратегії підприємств та організацій вважають одним з напрямів діяльності корпоративну соціальну відповідальність, що виходить за межі спонсорської підтримки та одноразових благодійних акцій.

Дедалі ширша участь організацій у вирішенні соціальних проблем пов'язана також з обмеженими перерозподільними можливостями держави на сучасному етапі, що є наслідком [1, с. 93]:

- уповільнення темпів економічного розвитку;
- зміни вікової структури населення більшості розвинених країн у бік підвищення частки його старших вікових груп, а отже, навантаження на фонди соціальних виплат;
- завищення реальних можливостей держави в розв'язанні завдань соціального розвитку.

Повертаючись до питання взаємовпливу фінансово-кредитних установ та рівня соціально-економічного розвитку, зазначимо, що банки володіють колосальним економічним потенціалом для активізації соціально-економічного розвитку держави, оскільки саме кошти, залучені банківськими установами, спрямовуються в інші сектори економіки, а ефективне функціонування

банківської системи забезпечує повноцінну реалізацію грошово-кредитної політики держави. Однак несприятлива економічна ситуація в країні здатна негативно позначитись також на функціонуванні банків та показниках розвитку банківської системи.

Ми переконані в тому, що банківські установи можуть впливати на соціально-економічний розвиток країни через два основні напрями.

1) Завдяки реалізації трансформаційної функції банків. «В разі ефективного функціонування банківської системи, що проявляється, перш за все, в її здатності запропонувати економіці для підживлення попиту бажаний обсяг грошової маси, відповідно, і динаміка економіки буде знаходитися на належному рівні. І навпаки, неефективність банківської системи може призвести до занепаду всієї економіки», як зазначає О.М. Мельник [4, с. 5].

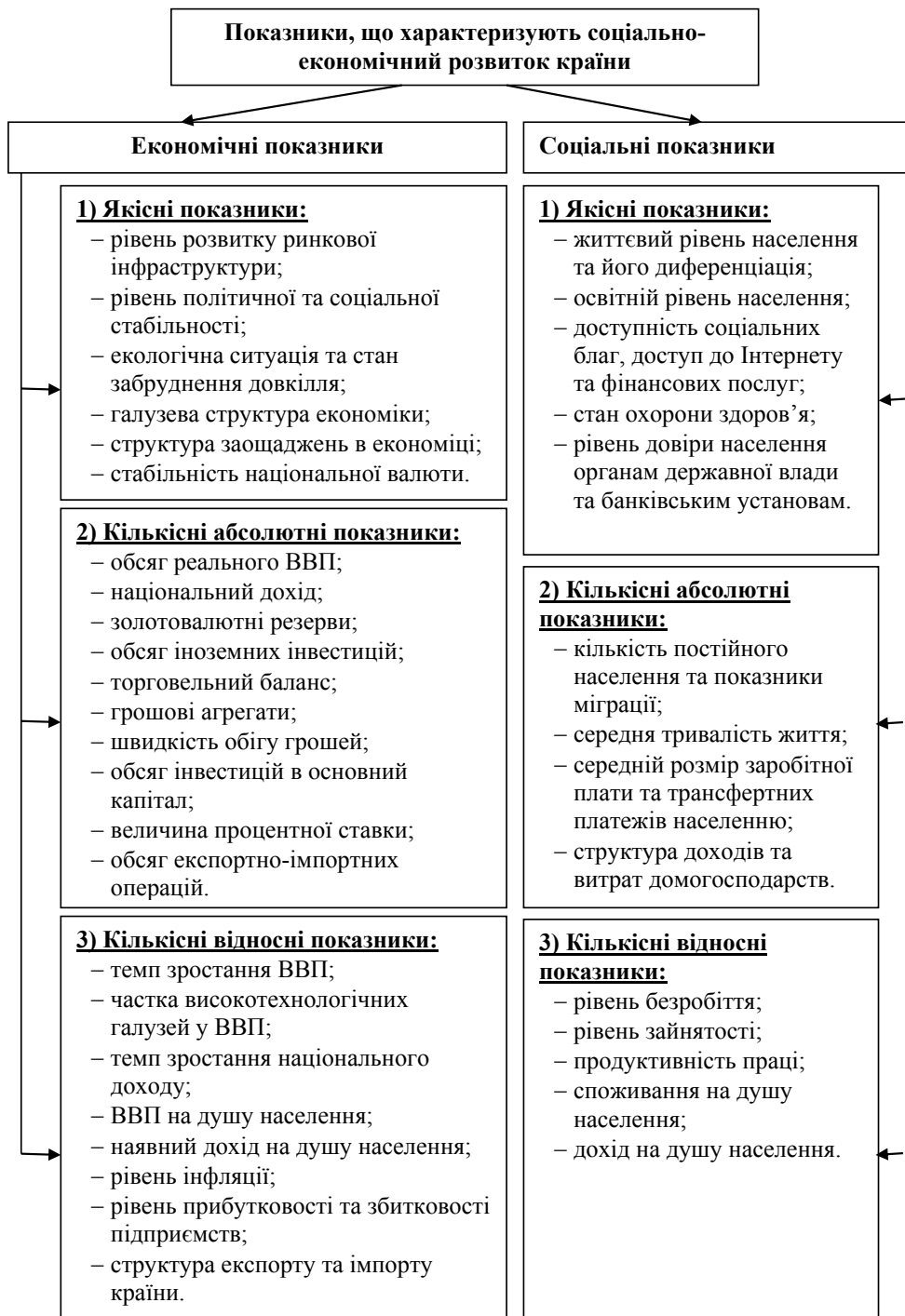
2) Завдяки реалізації функції перетворення вільних грошових коштів (заощаджень) на кредитно-інвестиційні ресурси. Адже «банківська система не просто повертає окремі заощадження в економічний обіг (не зменшуючи тим самим сукупний попит), а забезпечує перетворення частини цих заощаджень на реальні інвестиції. Тим самим банківська система доповнює свій вплив на економічне зростання не лише чинником достатнього попиту, а ще й чинником розширення пропозиції» [4, с. 6].

Більше того, саме банки з державною участю як провідники державної політики відіграють вагомую роль у соціально-економічному розвитку. Це відбувається завдяки взаємодії цих банків з усіма секторами економіки, орієнтації на реалізацію основних напрямів державної економічної політики, зокрема грошово-кредитної, бюджетно-податкової, цінової та зовнішньоекономічної.

Наступним етапом дослідження є визначення показників, за допомогою яких можна оцінити соціально-економічний розвиток країни (рис. 1).

З рис. 1 видно, що від функціонування банківської системи, а особливо банків з державною участю як провідників державної політики уряду, залежить соціально-економічний розвиток країни. Цей взаємозв'язок виявляється як в економічних показниках (стабільність національної валюти, структура заощаджень в економіці, золотовалютні резерви, грошові агрегати, швидкість обігу грошей, величина процентної ставки), так і в соціальних (доступність до фінансових послуг, рівень довіри до банківської системи).

Аналізуючи показники, що використовуються для оцінювання соціально-економічного розвитку країни, можемо ще раз наголосити на вагомому значенні банків з державною участю у повноцінному функціонуванні грошової, бюджетної, податкової та соціальної системами держави. Цей факт ще раз підтверджує, що соціально-економічний розвиток в країні багато в чому залежить від ефективного функціонування банківської системи загалом та банків з державною участю зокрема.

Рис. 1. Показники, що використовуються для оцінювання соціально-економічного розвитку країни

Джерело: власна розробка автора

Питання особливостей діяльності та специфіки функціонування банків з державною участю в Україні є актуальним з часів набуття незалежності. А вже після розпаду СРСР системоутворюючими банками у вітчизняній банківській системі виступали п'ять державних банків, які зберегли свою спеціалізацію та функціональне призначення з часів їх створення як спеціалізованих республіканських банків:

- «Ощадбанк»; основне функціональне призначення банку полягає в залученні депозитів фізичних осіб, обслуговуванні розрахунків населення за комунальні платежі, а також фінансуванні державних проектів та програм;
- «Укресімбанк»; він орієнтований на обслуговування експортно-імпортних операцій суб'єктів господарювання, тобто виступає представником держави під час здійснення валютних операцій;

– «Агропромбанк» (у подальшому банк «Україна»); він концентрується на фінансуванні сільського господарства та переробної промисловості;

– «Промбудбанк» (у подальшому «Промінвестбанк»); діяльність банку спрямована на кредитування стратегічно важливих галузей промислового виробництва;

– «Житлсоцбанк» (у подальшому «Укрсоцбанк»); він є банком, який концентрується на кредитуванні соціальної інфраструктури.

У подальшому банк «Україна», «Промінвестбанк» та «Укрсоцбанк» перетворились на акціонерні товариства; їх було приватизовано персоналом та клієнтами цих фінансово-кредитних установ. Отже, впродовж двох десятиліть державними залишалися лише два банки, а саме «Ощадбанк» та «Укрексімбанк».

У 2004 році створено «Український банк реконструкції та розвитку» («УБРР») як банк з державною участю. На банк поклалися функції фінансової підтримки інвестиційно-інноваційних процесів підприємницького сектору економіки. Однак діяльність «Українського банку реконструкції та розвитку» не була успішною, а у 2016 році цю фінансово-кредитну установу продано іноземному інвестору.

Слід відзначити, що досвід нових індустриальних країн, а саме Південної Кореї, Сінгапуру, Бразилії, свідчить про те, що банки розвитку відіграють суттєве значення в їх економічному житті. Головна мета діяльності цих установ полягає в реалізації урядової соціально-економічної політики. Механізм реалізації такої державної політики полягає в кредитуванні урядових проектів шляхом надання переважно середньо- та довгострокових кредитів. При цьому відсоток за такими кредитами нижче за ставки за аналогічні кредити у звичайних банках. Таким чином, держава в особі уряду країни може здійснювати реалізацію найбільш значущих для країни фінансово-економічних проектів через банки розвитку вже на етапі їх створення та корегування діяльності впродовж всього періоду їх функціонування [7, с. 11].

Чергове збільшення державної частки власності у банківській системі України відбулось упродовж 2009–2011 років, коли було рекапіталізовано такі банки, як «Родовід Банк», «Київ» та «Укргазбанк». Отже, держава стала основним власником цих банків, поповнивши їх статутні капітали на загальну суму 9,5 млрд. грн. [6]. Станом на 1 жовтня 2018 року у державній власності з-поміж цих трьох банків залишається лише «Укргазбанк».

Наприкінці 2016 року з метою недопущення катастрофічних наслідків для вітчизняної банківської системи націоналізовано ПАТ КБ «Приватбанк». У зв'язку з цим частка держави в активах банківської системи за підсумками 2016 року вже становила 51,4%, у власному капіталі – 32,5%, у зобов'язаннях – 54,6% [5].

Щодо сучасного стану банків з державною участю в Україні, то можемо говорити про зосередження у чотирьох банках (АТ «Укрексімбанк», АТ «Ощад-

банк», ПАТ КБ «Приватбанк», АБ «Укргазбанк») станом на 1 січня 2018 року більше 55% банківських активів. При цьому частка в сукупних активах вітчизняної банківської системи ПАТ КБ «Приватбанк» становить 26,2%, АТ «Ощадбанк» – 15,7%, АТ «Укрексімбанк» – 12%, АБ «Укргазбанк» – 4,3% станом на 1 січня 2018 року [5].

Ми переконані в тому, що основною причиною зміни структури власності активів вітчизняної банківської системи виступає саме докапіталізація банків з державною участю. Загалом за 2008–2017 роки було докапіталізовано «Ощадбанк», «Укрексімбанк», «Украгазбанк» та «Приватбанк» на загальну суму 206,21 млрд. грн., з яких 107 млрд. грн. у 2016 році використано на капіталізацію «Приватбанку», що становить 51,9% від загального обсягу державних вкладень у банки з державною участю за 2008–2017 роки [6]. Ці заходи здійснювались як за рахунок державного бюджету, так і за рахунок прибутків банків, але здебільшого капіталізація банків з державною участю реалізовувалася шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики.

Аналізуючи фінансовий результат діяльності банків з державною участю, можемо зазначити, що упродовж 2008–2017 років ці банки виступали як прибутковими, так і збитковими фінансово-кредитними установами. Так, за підсумками 2017 року три банки з державною участю увійшли до ТОП-10 прибуткових банків України, а саме «Укрексімбанк» з прибутком 1,3 млрд. грн., «Укргазбанк» – 524 млн. грн., «Ощадбанк» – 558 млн. грн. При цьому «Приватбанк» за цей же період опинився на першому місці у ТОП-10 збиткових банків України зі збитком у 22,8 млрд. грн. [5].

Таким чином, зважаючи на провідну позицію банків з державною участю у вітчизняній банківській системі України, вважаємо доцільним зіставлення цілей соціально-економічного розвитку країни та стратегій українських банків з державною участю. Оскільки держава є основним власником АТ «Укрексімбанк», АТ «Ощадбанк», ПАТ КБ «Приватбанк», АБ «Укргазбанк», то для неї як акціонера пріоритетним є не тільки максимізація прибутку, але й активізація соціально-економічного розвитку (шляхом фінансової підтримки провідних галузей економіки, малого й середнього бізнесу тощо).

Щодо подальших напрямів трансформації вітчизняних банків з державною участю, то пропонуємо такі заходи.

– Остаточо розмежувати функціональне призначення наявних банків з державною участю. Адже беззаперечним є той факт, що банки з державною участю не мають конкурувати між собою за клієнтів та напрями діяльності (у сучасних умовах прямими конкурентами є «Ощадбанк» та «Приватбанк»). Натомість кожен з банків потребує визначення своєї специфічної сфери діяльності. Так, один з банків може виконувати переважно лише ощадну функцію, забезпечуючи повний захист депозитів населення та надаючи фінансово-

кредитні ресурси уряду чи іншим банкам у тимчасове користування; інший банк може фінансувати високо-технологічний експорт та критичний імпорт з метою реалізації потреб збалансованого соціально-економічного розвитку; ще один банк може орієнтуватись на фінансування проектів регіонального та муніципального значення, розвиток інфраструктури та інноваційні технології; останній з банків може зосередити свою діяльність на фінансуванні сільськогосподарського виробництва та обробної промисловості тощо.

– Сприяти розширенню кредитування підприємницького сектору економіки шляхом поступового зниження відсоткових ставок за депозитами.

– Переорієнтуватися з кредитування великих корпорацій (які, здебільшого є причиною проблемних кредитів цих банків) на співпрацю з малим та середнім бізнесом, мікропідприємствами.

Висновки. Таким чином, саме банки з державною участю завдяки реалізації функції агенту уряду значно впливають на показники соціально-економічного розвитку держави. Водночас банки з державною участю потребують значних трансформацій, оскільки їх діяльність не можна оцінити як високоефективну. Як перспективний напрям дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати стратегії вітчизняних банків з державною участю.

Список літератури:

1. Kolot A., Herasyenko O. Market, state and business in coordinates of the new economy. Problems and Perspectives in Management. 2017. № 15 (3). P. 76–97. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(3\).2017.07](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(3).2017.07).
2. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
3. Зимовець В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку. Київ: НАН України, Ін-т екон. та прогнозув., 2010. 256 с.
4. Мельник О.М. Вплив банківської системи на економічне зростання в Україні. Економіка: теорія та практика. 2015. № 1. С. 4–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econom_2015_1_3.
5. Показники банківської системи України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua>.
7. Герасименко В.В. Методологічні аспекти взаємозв'язку ресурсної бази банків і державної грошово-кредитної політики щодо підтримки розвитку реального сектору економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 11 (126). С. 8–17.

ВЛИЯНИЕ БАНКОВ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ УЧАСТИЕМ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАНЫ

Статья посвящена определению значения банков с государственным участием в обеспечении социально-экономического развития Украины. Представлены направления влияния банков на социально-экономическое развитие страны, реализуемые через трансформационную функцию банков и функцию преобразования свободных денежных средств в кредитно-инвестиционные ресурсы. Обоснована роль банков с государственным участием в этом процессе. Обобщены, систематизированы показатели, с помощью которых можно оценить социально-экономическое развитие страны. Проанализированы современная структура собственности активов отечественной банковской системы, динамика объемов докапитализации и финансовый результат деятельности банков с государственным участием. Установлены дальнейшие направления трансформаций банков с государственным участием в Украине в контексте содействия социально-экономическому развитию.

Ключевые слова: банк, банковская деятельность, банковская система, банк с государственным участием, социально-экономическое развитие страны.

THE INFLUENCE OF THE STATE-OWNED BANKS ON THE COUNTRY'S SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

The article outlines the importance of the state-owned banks when ensuring the socio-economic development of Ukraine, i.e. special attention is devoted to the spheres of the banks' influence on the country's socio-economic development which are implemented through the banks' transformation function and transferring free cash into loan and investment resources. In addition, the state-owned banks role in this process is defined. Also summarizes and systematizes the indicators which help assess the socio-economic development of the country. The domestic banking system current structure in terms of its assets ownership is analyzed; moreover the dynamics of capitalization volumes and the state-owned banks financial result are highlighted. Finally, the paper established further directions of the Ukrainian state-owned banks transformations in the context of promoting social-economic development of the country.

Key words: bank, banking activity, banking system, state-owned bank, socio-economic development.